Funcționarea oficială a două limbi în Republica Moldova – obstacol în calea integrării europene a acestei țări (privilegiul de a fi monolingv într-un stat cu două limbi folosite paralel)

Silviu BEREJAN

Limba naturală, spre deosebire de majoritatea sistemelor artificiale de transmitere a informației, reprezintă, după cum se ştie, un metasistem dinamic, neechilibrat şi deschis, care se află într-o stare de fluctuație continuă, oscilând între sincronie şi diacronie, conservare şi modificare, caracter organizat şi entropie, „ordine" şi „haos". Dacă funcționează nestingherit, în condiții de normalitate, orice limbă naturală îşi păstrează coerența internă datorită acțiunii mecanismelor de autoreglare şi autoorganizare ce-i sunt proprii, acțiune desemnată, în ultimul timp, în lingvistică prin termenul sinergie. Însă în procesul de funcționare în societate, limba naturală, care, sub aspectul structurii şi al componenței, poate avea diverse caracteristici specifice, intră, de obicei, în interacțiune nu numai cu sistemele artificiale de schimb de informație, ci şi cu alte sisteme naturale de transmitere a acesteia, adică alte limbi ce funcționează în aceeaşi comunitate socială, în acelaşi mediu (stat, de exemplu). Atunci când în acelaşi stat coexistă şi se folosesc curent două (sau mai multe) limbi în diferite comunități etnice ce locuiesc compact apar confruntări şi fenomene ce le scot din starea lor obişnuită de normalitate, în multe cazuri necesitând intervenții din partea puterii statale. Unele dintre aceste limbi sunt recunoscute (declarat sau tacit) ca dominante în societate şi li se acordă, de regulă, statut de limbă oficială a statului dat, iar celelalte, prin forța împrejurărilor, capătă statut de limbi subordonate.

Limbile de stat, fiind limbi oficiale, dispun de anumite proprietăți: sunt folosite în mass-media, în şcoală, în procedurile judiciare, în armată şi în alte structuri de forță (ce constituie nişte pârghii puternice de autoafirmare), pe care pot să le aibă doar parțial celelalte limbi vorbite în statul dat. Vorbitorii limbilor oficiale de stat şi cei ai celorlalte limbi vorbite au şi ei statute diferite: primii beneficiază de privilegiul monolingvismului, adică pot vorbi peste tot numai în limba lor maternă, pe când ceilalți sunt constrânşi de situație să folosească în procesul de comunicare două limbi (una maternă cu reprezentanții aceleiaşi etnii, iar alta – cea oficială – cu toți ceilalți vorbitori din stat), fără a cunoaşte de cele mai multe ori în măsură suficientă nici una dintre ele.

Cunoscutul lingvist rus R. Piotrowski utilizează pentru descrierea acestor stări de lucruri o altă terminologie, mai puțin diplomatică, dar mai clară şi, prin aceasta, mai adecvată. El susține că, în rezultatul confruntărilor dintre limbile existente într-un stat, ele se polarizează, unele devenind dominante, iar altele subordonate. Pe cele dintâi el le consideră imperiale, iar pe celelalte indigene sau aborigene. Material foarte reprezentativ pentru ilustrarea situațiilor de felul acesta oferă, după părerea lui Piotrowski, fosta Uniune Sovietică, unde limba rusă ocupa în toate republicile naționale

BDD-V2569 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:53:51 UTC)

(unionale şi autonome) poziţia limbii imperiale, în timp ce toate limbile naţionale ocupau poziţia de limbi indigene (aborigene) (Piotrowski 1997: 92–94). În propaganda ideologică din fostele republici sovietice în ultima perioadă îşi făcuse apariţia un termen politic foarte echivoc – *bilingvism armonios*, ce nu putea fi nicidecum armonios, din moment ce era, de regulă, unilateral (bilingvi, în majoritatea cazurilor, fiind doar vorbitorii limbilor naţionale din republicile unionale şi autonome, în timp ce vorbitorii limbii ruse, atât cei din Federaţie, cât şi cei din republici, erau monolingvi). Acest bilingvism unilateral (naţional-rus şi, doar în cazuri excepţionale, rus-naţional) a avut în perioada sovietică şi are şi astăzi un efect nefast pentru vorbitorii limbilor naţionale, pentru că, pe de o parte, genera limbi amestecate (*Mischsprachen*), impracticabile la un nivel superior de cultură, iar, pe de altă parte, influenţa psihicul aşa-zişilor „bilingvi", creându-le serioase (în multe cazuri ireversibile) complexe de inferioritate naţională şi etnică cu grave repercusiuni asupra vieţii lor culturale şi sociale.

Mulţi dintre vorbitorii bilingvi ai limbilor amestecate, cum afirmă cercetătorii psihologi, s-au simţit complexaţi din copilărie şi se simt tot aşa şi la maturitate. Autorul studiului *Victime ale bilingvismului*: *copiii complexaţi*, cercetătorul A. Silvestru, scrie că „din punct de vedere psihologic complexele constituie un ansamblu (inconştient) de reprezentări şi stări afective, cu încărcătură distructivă, care macină moralitatea omului din interior… Un copil complexat ajunge de cele mai dese ori o personalitate ratată, căci complexele ridică obstacole de netrecut în comunicarea lui cu alţi oameni, îi menţin constant o stare interioară apăsătoare ce îl împovărează, îl împiedică să se desăvârşească, să se simtă liber în exprimare" (Silvestru 1991: 119).

Tocmai de aceea pretenţia de a oficializa în Republica Moldova ca a doua limbă de stat rusa (pretenţie ce se actualizează din nou în anumite sfere, inclusiv oficiale şi chiar administrative) ar duce la intensificarea influenţei limbii ruse asupra celei române (nu numai asupra vorbirii orale, ci şi a limbii materne scrise, lucru remarcat în multe materiale publicate), la consolidarea complexelor de inferioritate a populaţiei băştinaşe cu consecinţe nocive pentru aceasta, la aprofundarea procesului de oprimare morală a reprezentanţilor etniei autohtone de către reprezentanţii etniei ruse.

Psihicul mai multor generaţii de români basarabeni a fost deja puternic afectat de aceste fenomene negative cu evidente repercusiuni asupra vieţii lor sociale şi culturale. Din păcate, această stare de lucruri continuă să persiste în Republica Moldova până în prezent, deşi formal situaţia parcă s-a schimbat. Între timp, Republica Moldova s-a desprins de Uniunea Sovietică, din 1991 ea devenind stat suveran şi independent, limba băştinaşilor a fost declarată limbă de stat (ce e drept, sub denumirea veche şi inadecvată de „moldovenească", lucru care a fost fixat, spre regretul nostru, şi în constituţie), dar în practică funcţionează, ca şi în perioada sovietică, două limbi, populaţia rusă păstrându-şi privilegiul de a fi monolingvă, iar populaţia băştinaşă fiind nevoită să comunice cu rusofonii într-o limbă rusă de cele mai multe ori stâlcită, ce duce la degradarea limbii materne vorbite.

Aşa că, deşi limba română este oficial limbă de stat în Republica Moldova, ea nu are priorităţile menţionate mai sus, proprii oricărei limbi de stat (şi pe care le-a avut atâta timp limba rusă!), ea nu poate fi considerată nici pe departe imperială în comparaţie cu celelalte limbi aborigene. În schimb, limba rusă (deşi nu este oficializată ca atare) rămâne în continuare tot pe poziţie de limbă imperială, atât pentru vorbitorii celorlalte limbi vorbite în statul Republica Moldova (care şi-au ales-o benevol ca limbă oficială de cultură), cât şi pentru limba băştinaşilor, adică a românilor moldoveni (care acceptă tacit

BDD-V2569 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:53:51 UTC)

ca populația rusofonă să aibă privilegiul monolingvismului cu toate consecințele ce reies din acest fapt, resemnându-se la situația de comunitate bilingvă).Or, comunitatea bilingvă în cazul Republicii Moldova este supusă tuturor condițiilor în care s-au aflat şi se află vorbitorii limbilor aborigene într-un stat cu limbă imperială oficializată prin lege. Fiind monolingvi, rusofonii din republică (în categoria cărora se înscriu şi reprezentanții celorlalte etnii minoritare ce au recunoscut ca limbă oficială limba rusă) pretind ca în toate sferele (şcoală, instanțe judiciare şi administrative, ca să nu mai vorbim de armată şi celelalte structuri de forță ale statului, de mijloacele mass-media, de procesele de producție şi de comerț) să fie utilizată limba rusă, deşi vorbitorii ei nu reprezintă decât o minoritate națională în statul suveran şi independent Moldova. Ei îşi revendică un statut aparte, dacă nu imperial, cel puțin privilegiat, nesimțindu-se obligați deloc să comunice cu localnicii în limba localnicilor.

Confruntările şi chiar conflictele ce apar deseori pe acest teren nu-i preocupă pe monolingvi, ei nu suferă de complexe în fața celor cu care viețuiesc în comun. Conviețuirea şi coexistența cu aceştia contravine, de regulă, preceptelor social-politice declarate ale puterii statale, căci în teorie se recunoaşte una, iar în practică se face cu totul alta. Drept exemplu, lipsa de compromisuri în relațiile de acest fel ar putea servi la marginalizarea în practică a limbii retoromane de către limba germană din Elveția, deşi în teorie ea e proclamată a patra limbă de stat a țării, urmând a fi protejată pe toate liniile de autorități. Un exemplu şi mai ilustrativ ni-l dă limba irlandeză, care, la ea acasă, în Republica Irlanda, are prin lege statut de limbă de stat a țării, iar în realitate, cum afirmă şi R. Piotrowski, situația se prezintă, din punct de vedere socio- şi psiholingvistic, cu totul altfel: ea are real statut de limbă indigenă (aborigenă) în raport cu engleza, care în statul suveran Republica Irlanda ocupă poziția de limbă imperială, vorbitorii ei fiind monolingvi, vorbind deci peste tot doar în limba engleză, obligându-i astfel pe irlandezi să comunice cu ei în singura limbă pe care o cunosc (mai straniu e faptul că şi mulți reprezentanți ai populației băştinaşe sunt dispuşi să respecte regulile jocului impus de minoritatea etnică engleză în detrimentul limbii lor materne).

Aşadar, după cum se vede, noi, românii basarabeni, adică populația băştinaşă majoritară din Republica Moldova, nu suntem singurii în situația dată: având un stat suveran şi independent şi o limbă declarată oficial drept limbă de stat, suntem nevoiți (în majoritatea sferelor vieții sociale, în producție, în comerț, în administrație) să folosim în propria noastră țară limba rusă, adică limba unei minorități naționale. Şi ca să nu provocăm de zeci, ba chiar de sute de ori pe zi, tensiuni nedorite în procesul de comunicare cu concetățenii ce îşi duc traiul cot la cot cu noi, tolerăm această stare de lucruri şi facem jocul monolingvilor minoritari, utilizând limba pe care o cunosc ei, care este limba lor maternă, dar care nu se mai poate spune astăzi că este imperială, căci ea nu are statut oficial nici măcar de a doua limbă de stat (lucru pe care însă şi-l doresc rusofonii şi pentru care luptă cu îndârjire în cercurile politice de conducere).

Iată, deci, că nici teoria polarizării limbilor într-o comunitate socială (în cazul nostru într-un stat), unde funcționează paralel şi concomitent mai mult de două limbi: una devenind dominantă, iar celelalte subordonate, nu este singura situație posibilă de poziție privilegiată a unei limbi față de alta (sau față de altele). Prin urmare, modelul clasic cunoscut al statelor zise multinaționale (fosta Uniunea Sovietică, Canada, fosta Iugoslavie şi altele câteva) nu e unicul existent în lume. În fosta U.R.S.S., inițial tendințele imperiale nu erau în vogă din chiar spiritul internaționalist, antiimperial al

BDD-V2569 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:53:51 UTC)

regimului nou instaurat: aşa-zisa, „construcţie lingvală (a limbilor, adică)" încuraja dezvoltarea pe toate căile a limbilor naţionale locale (din republicile unionale), marginalizarea lor de către limba rusă nefiind acceptată în principiu. Însă mai târziu, o dată cu creşterea prestigiului politico-economic şi cultural al limbii ruse, limbile indigene încep a fi constrânse tot mai mult de aceasta, ele menţinându-şi poziţiile doar în sferele de comunicare vorbită, literar-artistică şi publicistică. Utilizarea lor la nivel oficial purta, de obicei, caracter de paradă. În afară de Elveţia, unde există o stare de lucruri aparte, unde mai multe limbi sunt declarate oficial ca fiind limbi de stat, populaţia cunoscându-le practic pe toate, astfel încât nu apar, de regulă, confruntări sociale (Elveţia fiind, poate, singura ţară în care această problemă are o rezolvare fericită cu unele excepţii nesemnificative), mai pot fi găsite şi alte modele de corelaţie dintre limbile ai căror vorbitori locuiesc compact într-o anumită zonă (în primul rând, într-un stat, desigur).

Este modelul Irlandei, consemnat deja *supra*, şi modelul Republicii Moldova, care ne interesează în mod special în prezenta comunicare, model ce se caracterizează prin aceea că limba, declarată oficial ca fiind limbă de stat, nu devine prin aceasta limba dominantă în comunicare (în cadrul ţării date) şi cu atât mai mult nu capătă statut de limbă imperială în raport cu limbile materne ale celorlalte etnii conlocuitoare în statul dat. Paradoxul acestui model constă în faptul că limba unei etnii minoritare (în virtutea unei inerţii istorice) continuă să se impună şi să dea naştere unor fenomene ce contravin logicii elementare, dintre care cel mai ilogic este privilegiul monolingvismului minorităţii în cauză, acest lucru întâmplându-se într-un mediu unde funcţionează şi alte mijloace naturale de comunicare, printre care şi limba de stat a ţării, recunoscută oficial ca prim mijloc de comunicare între cetăţenii statului dat.

Acest lucru, oricât ar părea de straniu, duce la dezechilibrări în mecanismele de auto-organizare a limbii oficiale de stat, la degradarea acţiunilor sinergetice de autoreglare internă, fapt ce favorizează dezorganizarea sistemelor ei vitale (precum repertoriul de stiluri, rusificarea puternică a terminologiilor, deteriorarea limbajului administrativ şi tehnico-ştiinţific – în speţă a celui juridic şi militar). În aceste condiţii, vorbitorul limbii de stat – adică a limbii majorităţii populaţiei băştinaşe a ţării – este pus în situaţia să apeleze în procesul comunicării profesionale, administrative şi, în genere, sociale (adică de trai) la limba rusofonilor monolingvi ce posedă toate mijloacele necesare, bine adaptate (după părerea vorbitorilor limbii de stat) pentru comunicarea în astfel de sfere, preluând aceste mijloace sau, cel puţin, elementele considerate mai expresive şi mai adecvate situaţiei. În felul acesta lexicul curent al vorbitorilor limbii de stat (ca şi mai înainte limba naţională aborigenă, în genere) apare de regulă, în viaţa cotidiană, împestriţat cu elemente (în special termeni şi îmbinări terminologice ruseşti, în sensul cel mai larg posibil). Se ajunge până la situaţia în care tineretul, în multe cazuri, renunţă cu totul la vorbirea maternă în folosul celei ruse (procesul dat este denumit de R. Piotrowski „irlandizare"). Împestriţarea limbii de stat cu împrumuturi nejustificate din limba ce funcţionează paralel şi permanent în societate duce şi la dereglarea principalelor legităţi fonetico-fonologice şi lexico-gramaticale ale acesteia.

Prestigiul politico-economic şi socio-cultural al limbii ruse în Republica Moldova a fost şi este susţinut permanent de faptul că majoritatea cadrelor de conducere şi o mare parte a demnitarilor de vârf ai statului recurg cu regularitate (chiar şi atunci când nu e deloc cazul!) la utilizarea în medii oficiale a limbii ruse. Acest fapt a contribuit

BDD-V2569 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:53:51 UTC)

întotdeauna şi contribuie şi în prezent la subminarea autorității statale a limbii materne a băştinaşilor, la atitudine nerespectuoasă față de limba națională a statului şi, în ultimă analiză, la pregătirea terenului pentru deteriorarea calitativă a limbii vorbite de popor, în general. Şi acest lucru se datorează faptului că atitudinea forurilor diriguitoare față de asemenea fenomene este sesizată imediat de masele populare din republică, care nu-şi cunosc în măsură suficientă limba maternă, n-au însuşit limba de cultură a statului, cred că ea este cea din România, iar tot ce e românesc, ştiu ele, nu este agreat de conducerea republicii moldoveneşti. Populația pierde în felul acesta stimulul necesar pentru respectarea patrimoniului spiritual al neamului, tradițiilor populare şi istorice. Din contra, oamenii simt că vor găsi înțelegere la cei de la conducere în lipsa dorinței lor de a-şi cunoaşte neamul cu tot ce a avut el în trecut şi cu ce are în prezent. Mai rău este că şi tineretul, adică cei trecuți prin şcoli şi chemați să promoveze cultura în popor este contaminat de virusul indiferenței şi leneviei intelectuale. În consecință, subcultura, subdezvoltarea culturală persistă şi dispar perspectivele pentru depăşirea lor.

Ce concluzie se poate trage din toate acestea? Una singură: că limba rusă, deşi nu este legiferată oficial ca mijloc de comunicare interetnică în Republica Moldova, îndeplineşte, practic, cu succes funcția dată şi nu numai la nivel privat, ci şi la cel statal (nu fără susținerea tacită a forurilor de conducere). O astfel de stare de lucruri poate să devină în viitor un eminent pericol în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova ca țară ce nu are nivelul de pregătire necesar pentru țările ce tind să facă parte din uniunea internațională corespunzătoare.

Bibliografie

Piotrowski, R. *Sinergetica şi ocrotirea limbii române în Republica Moldova*, în RLŞL, 1997, nr. 3.
Silvestru, A., *Victime ale bilingvismului*: *copiii complexați*, în „Limba Română", 1991, nr. 1.

Le fonctionnement officiel des deux langues dans la République Moldavie – obstacle pour l'intégration européenne de ce pays

Si la langue fonctionne sans contrainte dans une communauté sociale, elle conserve son intégrité interne grâce à l'action des mécanismes d'autoréglage qui lui sont propres, action qui s'appelle s y n e r g i e.

Mais, quand dans le même milieu social coexistent deux (ou, éventuellement, plusieurs) langues parlées de différentes éthnies habitant ensemble et qui sont influencées d'une manière réciproque, apparaissent des phénomènes qui font sortir les unes de leur état de normalité. Les locuteurs de ces langues obtiennent eux aussi un autre statut: les uns peuvent parler seulement dans leur langue maternelle, mais les autres sont contraints d'utiliser dans la communication deux langues (celle maternelle et celle officielle).

Cette situation mène vers le déséquilibre des mécanismes synergiques de l'autoréglage des langues du pays respectif et peut miner son intégration européenne dans le futur.

BDD-V2569 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:53:51 UTC)